

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНИХ ЗА КОШТИ ДЕРЖАВИ

Наталія Рязанова,
*здобувач НДІ інтелектуальної власності НАПрН
України*

Актуальність проблеми. Найактуальніші теми сучасного правового регулювання об'єкта інтелектуальної власності, створеного за кошти держави, мають вельми значущі вияви як методологічного, так і прикладного характеру, коли йдеться про роль і місце держави в житті суспільства та в системі економічного відтворення. Безпосередньо це стосується правового режиму об'єктів інтелектуальної власності, що створюються за кошти держави, адже значною мірою розвиток цього сегменту інтелектуальної власності безпосередньо впливає на розвиток економіки загалом, стимулює розвиток інновацій тощо.

Аналіз останніх досліджень. В основу написання цієї статті покладено науково-теоретичні ідеї таких видатних вітчизняних дослідників, як О. Орлюк, О. Кохановська, міжнародно-правові акти та чинне національне законодавство.

Постановка проблеми. Держава як суб'єкт права інтелектуальної власності, набуває виключних або не виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності (далі — ОІВ) через відповідні державні органи, що є замовником виконання таких робіт. Фінансування науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт з державного бюджету є підставою для виникнення майнових прав держави на створені ОІВ.

У цьому контексті варто акцентувати увагу на тому, що сьогодні відсут-

ній механізм розподілу прав на ОІВ, створених з використанням державних коштів, що є значною проблемою, яка гальмує ефективний розвиток цього виду об'єктів інтелектуальної власності.

Основний зміст дослідження. Вперше спроба законодавчого закріплення розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені за рахунок державних коштів, була зроблена в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1]. Однак норми, якими врегульовано це питання, мають лише загальний характер. Так, у ч. 1 ст. 22 цього Закону зазначено, що правовий режим наукового та науково-технічного результату як об'єкта права інтелектуальної власності визначається законами України. Обов'язковими ж умовами договору, на підставі якого виконуються науководослідні та дослідно-конструкторські роботи, що фінансуються за рахунок державних коштів, є визначення суб'єктів права інтелектуальної власності, зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені об'єкти інтелектуальної власності тощо (ч. 3 ст. 42 зазначеного Закону).

У 2006 році було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [2], у якому законодавцем, на нашу думку, не досить вдало вирішено питання закріплення майнових прав на технології, створені за рахунок державних коштів. Цим Законом

передбачено лише можливість передавання майнових прав на такі технології юридичним особам, які зацікавлені в реалізації технології.

Так, у ст. 10 названого Закону зазначено, що головні розпорядники бюджетних коштів можуть передавати юридичним особам, при цьому застосовуватиметься певна технологія, майнові права на технології, створені за державні кошти, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, якщо це передбачено договорами з юридичними особами, задіяними у створенні технології, та з авторами технологій, за умови, що держава бере на себе фінансування створення технологій і введення їх у цивільний обіг, та на інших підставах, визначених законами України. Крім цього, в разі якщо складові технологій частково створено за рахунок власних коштів юридичних і фізичних осіб, а частково — за рахунок державних коштів, майнові права на ці складові розподіляються на підставі договору про їх створення та використовуються за умовами договору про їх трансфер.

Вважаємо, що закон виходить з презумпції збереження всіх майнових прав інтелектуальної власності на технології за державними юридичними особами. Хоча, як свідчить практика регулювання цих відносин у США та Російській Федерації, зазначені права належать саме особам, які створювали технологію. І лише в певних визначених випадках вони належать державним підприємствам.

У 2009 році було прийнято Закон України «Про наукові парки» [3], яким, на нашу думку, питання щодо розподілу майнових прав на технології врегульовані з погляду позитивного досвіду іноземних держав.

Так, згідно з ч. 3 ст. 17 цього Закону, майнові права на технології та об'єкти права інтелектуальної власності (далі разом іменуються «Технології»), створені під час виконання проєктів наукового парку, є власністю

наукового парку та/або його партнерів (далі разом — «Науковий парк»), за винятком деяких обставин.

Цивільний кодекс України, регулюючи майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, та об'єкт, створений за замовленням, визначає два типи суб'єкта права — фізичну чи юридичну особу, котрим можуть належати майнові права інтелектуальної власності.

Відповідно до чинного законодавства України, власне держава, де-юре, не може бути суб'єктом права інтелектуальної власності. Тож ні будь-яке міністерство, ні інший орган державної влади не є суб'єктами права інтелектуальної власності.

Отже, книга четверта Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності» визначила правила, за якими набувається право інтелектуальної власності, де органи влади, що зазвичай, виступають замовниками в договорах на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт, втратили в процесі тривалого переходу від соціалістичної до ринкової моделі розвитку України майнове право інтелектуальної власності. За часів СРСР держава розглядала винаходи як свою власність, що виражалося у формах охоронних документів, головною з яких було авторське свідоцтво.

Які ж наслідки отримала в результаті наша країна. По-перше, орган державної влади, діючи як замовник у договорах на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, має право використовувати передані йому виконавцем результати цих робіт у межах і на умовах, встановлених договором, а також заборонити виконавцю використовувати одержаний ним результат чи передавати іншим особам, якщо це встановлено умовами договору. Замовник має також право давати згоду виконавцеві публікувати науково-тех-

нічні результати, одержані при виконанні робіт. Отож, він може отримати за державні кошти тільки результати робіт без майнових прав інтелектуальної власності.

У разі, якщо замовником є державна юридична особа, то майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно, якщо інше не встановлено договором.

Якщо виконавцем стає недержавна юридична особа, то держава, заплативши через свій орган кошти з бюджету, фактично, назавжди втрачає можливість доступу до майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені в процесі виконання замовлених науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт, якщо замовлення не здійснено через підпорядковану цьому органу юридичну особу.

Що стається в такому разі? Розглянемо на прикладі сфери промислової власності, стан якої є критичним для інноваційного розвитку нашої країни загалом. Відповідно до умов договору, тільки юридична чи фізична особа отримують спільно або особисто майнові права інтелектуальної власності на результати інтелектуальної, творчої діяльності: наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компоновання (топографії) інтегральних мікросхем та ін. Наприклад, орган державної влади встановленим чином замовляє створення того чи того предмета комерційній установі, що виграла тендер. Комерційна установа розробила та випустила потрібну кількість товару відповідно до договору. Орган державної влади витратив за це кошти з державного бюджету. Комерційна установа передала виготовлене обладнання замовнику, виконавши таким чином договір. Відтак, вона може отримати майнові права інтелектуальної власності на всі об'єкти: винаходи, корисні

моделі, промислові зразки, що були створені під час виконання договору між органом державної влади та комерційною структурою. Тож, уся інтелектуальна власність, що створена фактично за бюджетні кошти при виконанні замовлення, стає власністю виконавця. Після оцінки отримана інтелектуальна власність перетворюється комерційною установою на товар, який має відповідну вартість, що може навіть перевищувати вартість витрат держави на замовлення, як це засвідчує світовий досвід.

У разі відсутності майнових прав інтелектуальної власності за умови, що інтелектуальний товар буде проданий відповідно до чинного законодавства, держава отримує вигоду тільки від сплати податків. Аналогічна ситуація і, коли орган державної влади замовляє виготовлення продукції на підпорядкованих чи інших державних підприємствах, в установах або організаціях. За умови застосування «брудних» схем оформлення майнових прав інтелектуальної власності останні можуть належати фізичним особам, які через треті юридичні особи та ліцензійні договори продадуть підприємству чи змусять його адміністративно купити майнові права інтелектуальної власності з метою отримання роялті.

У контексті досліджуваного питання варто зазначити, що положення Угоди «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності» [4], членом якої є і Україна, визначають, що права інтелектуальної власності є приватними правами. Крім цього в названій Угоді зауважується неможливість держави набувати права інтелектуальної власності та втручатися у відносини, пов'язані з розпорядженням правами на об'єкти інтелектуальної власності.

Національне законодавство в цьому питанні досить неоднозначне. У ст. 421 ЦК України чітко встановлено, що суб'єктами права інтелектуальної власності є творець (творці) об'єкта права

інтелектуальної власності та інші особи, яким належати права інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 42 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [1], визначення суб'єктів права інтелектуальної власності є обов'язковою умовою договору, за яким виконуються науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, що фінансуються за державний кошт, однак не зазначено, хто саме може бути таким суб'єктом.

У Законі України «Про управління об'єктами державної власності» [5] визначені суб'єкти управління об'єктами державної власності із зазначенням, що його чинність не поширюється на здійснення прав інтелектуальної власності. Проте, відповідно до Загальних вимог до програмних продуктів, які закуповуються або створюються за замовленням державних органів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 869 [6] передбачено, що закупівля державним органом програмного продукту як об'єкта права інтелектуальної власності здійснюється з дотриманням вимог законодавства, а тендерною документацією та договором про створення програмного продукту повинно бути передбачене визначення майнових прав державного органу на створений програмний продукт як на об'єкт права інтелектуальної власності.

У цій проблемі існує й інший бік, маємо на увазі, те, що держава може бути суб'єктом права інтелектуальної власності у випадках, передбачених чинним законодавством України. Якщо виходити з того, що будь-які результати інтелектуальної, творчої діяльності — це, передусім, інформація про певне досягнення в цій сфері, що містить виклад сутності цього досягнення, то вона стає об'єктом правової охорони у випадках, передбачених чинним законодавством, і об'єктом права інтелектуальної власності держави. Так, Закон України «Про інформа-

цію» [7] у ст. 38 проголошує: інформація, створена на кошти державного бюджету, є державною власністю. Закон України «Про науково-технічну інформацію» [8] містить такий же припис: «Науково-технічна інформація відповідно до чинного законодавства є об'єктом права власності» (п. 1 ст. 6). Отже, якщо науково-технічна інформація створена за рахунок державного бюджету, то вона також є державною власністю. Закон України «Про внесення змін до Закону України „Про основні державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності”» [9] у визначенні правового режиму наукового і науково-технічного результату відсилає до чинного законодавства, тобто визнає право інтелектуальної власності за тим, на чий кошт цей результат створений.

Науково-технічна інформація, відповідно до чинного законодавства, є об'єктом права власності. Підставою виникнення вказаного права власності є створення науково-технічної інформації своїми силами та коштами; виконання договору про створення названої інформації; виконання будь-якого договору, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Право власності на науково-технічну інформацію, створену коштом державного бюджету, визначається державою як прийняттям загальних рішень, так і встановленням форм договорів між державним органом, який фінансує, і виконавцем робіт зі створення такої інформації. Науково-технічна інформація, що є об'єктом права приватної власності чи інших форм власності, може переходити в державну власність у разі передання її до відповідних державних банків даних, фондів або архівів на договірній основі [10, 15].

Отже, держава може бути суб'єктом права інтелектуальної власності у випадках, передбачених чинним законодавством. Однак правовий статус дер-

жави як суб'єкта права інтелектуальної власності чітко не визначений, як не визначені й випадки, коли держава може стати суб'єктом права інтелектуальної власності. У визначенні свого правового статусу як суб'єкта права інтелектуальної власності держава має бути зацікавлена найбільше адже, оскільки інтелектуальна власність — найцінніший капітал. У збереженні і примноженні цього капіталу найбільш зацікавлена держава. Тут варто погодитись із твердження професора О. Орлюк, що здійснення державної політики у сфері залучення в господарський обіг результатів науково-технічної діяльності повинно базуватися на принципах збалансованості прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин, й державу зокрема, і державного стимулювання процесів створення, правової охорони та використання результатів науково-технічної діяльності [11].

Висновки. Підсумовуючи дослідження особливостей прав на об'єкти інтелектуальної власності, створених за державний кошт, для вдосконалення правового регулювання цієї сфери, вважаємо за доцільне запропонувати таке:

- законодавчо закріпити за державою в особі центральних органів виконавчої влади (міністерств, відомств) права на результати науково-технічної діяльності, створені винятково за рахунок коштів держбюджету, дотримуючи при цьому права всіх суб'єктів правовідносин у сфері інтелектуальної власності;
- створити державну систему обліку та контролю за використанням ОІВ, створених із залученням коштів державного та місцевих бюджетів, і визначити форми й способи використання результатів науково-технічної діяльності;
- здійснювати органами державної влади контроль за переданням результатів наукових, науково-

технічних досліджень і науково-технічної продукції, виробленої за рахунок державних коштів, за межі України;

- покласти на виконавців державного контракту обов'язок повідомляти замовника про всі створені при реалізації державного замовлення об'єкти інтелектуальної власності;
- укр. актуальним є розроблення і затвердження відповідними органами положення про створення підрозділів інтелектуальної власності у центральних органах виконавчої влади (міністерствах, відомствах), які б мали відповідну кваліфікацію та могли б на достатньому рівні професійно грамотно здійснювати контроль за використанням прав інтелектуальної власності, створених за рахунок держбюджету;
- здійснювати державне стимулювання процесів створення, правової охорони та використання результатів науково-технічної діяльності й ОІВ у сфері науки і технології;
- розробити заходи залучення інвесторів у наукомістке високотехнологічне виробництво, а також розвиток різних форм пайової участі держави у фінансуванні науково-технічної діяльності.

Зміст механізму розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, створених за кошти держави повинен зводитися до того, що виключні майнові права на ОІВ держава може залишати за собою тільки у випадках, коли:

- ОІВ належать до сфери національної безпеки та оборони країни;
- держава в повному обсязі бере на себе функції з фінансування створення ОІВ, доведення їх до промислового використання та реалізації готової продукції.

У решті випадків виключні майнові права на ОІВ, створені з використанням державних коштів, належать

організаціям-розробникам ОІВ за таких умов:

- гарантія придбання державою в організацій-розробників ОІВ невиключних майнових прав на використання цих об'єктів;
- організації-розробники ОІВ мають право здійснювати в установленому чинним законодавством порядку, контроль за використанням таких ОІВ, що передаються на договірних засадах користувачам.

При створенні ОІВ на основі спільного фінансування (із залученням державних коштів, коштів юридичних і фізичних осіб), розподіл майнових прав на такі об'єкти визначається на пропорційній основі, якщо інше не вказано в договорах на державне фінансування. ♦

Список використаних джерел

1. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 року № 1977. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12.
2. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 року № 143-V // Відомості Верховної Ради. — 2006. — № 45. — ст. 434.
3. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 року № 1563-VI // Офіційний вісник України. — 2009. — № 57. — С. 11.
4. Угода «Про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності» від 15.04.1994 року / Правові системи НАУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=981_018
5. Закон України «Про управління об'єктами державної власності» від 21.09.2006 року № 185 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=185-16.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Загальні вимоги до програмних продуктів, які закуповуються або створюються за замовленням державних органів» від 12.08.2009 року № 869 [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : patent.km.ua/ukr/articles/i1296.
7. Закон України «Про інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
8. Закон України «Про науково-технічну інформацію» // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 33. — Ст. 345.
9. Закон України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності» // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12. — Ст. 165.
10. Кохановська О. В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин : монографія / О. В. Кохановська. — К., 2001. — 212 с.
11. Орлюк О. П. Залучення у господарський оборот результатів науково-технічної діяльності: визначення пріоритетів та принципів державної політики / О. П. Орлюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tpaeiv/2008/4.pdf.